RECONSTITUIREA ARIEI LATERALE DIALECTALE *AGUD*

Teodor OANCĂ
(Universitatea din Craiova)

Răspunsurile la întrebarea privitoare la noțiunea *dud* (vezi ALR II, s.n., vol. I, h. 216) pun în evidenţă cinci termeni, care formează arii aproximativ compacte (vezi harta alăturată): *agud, dud, frăgar, iagod* şi *pomniţar.*

Nu totdeauna lingviştii au căzut de acord asupra etimologiei şi răspândirii acestor termeni. B. Petriceicu Hasdeu[1] dă ca etimon pentru *frăgariu* lat. *fragarium*, pentru *dud* se face trimitere la origine turcă, iar pentru *agud* la una slavică. Pentru Hasdeu, termenul cel mai adecvat pentru noțiunea *dud* este *agud*, „care este şi cel mai răspândit". Autorul a adus precizări şi în ceea ce priveşte ariile de răspândire a termenilor: „Deşi întrebuinţat mai cu seamă în Moldova, *agud* e cunoscut şi-n Ţara Românească", dând ca exemplu valea Ialomiţei. Despre *agudă* „dudă", Hasdeu precizează că „se aude şi-n Transilvania". De remarcat e faptul că Hasdeu a considerat că mai întâi „românii au împrumutat de la slavi femininul *agudă*, ca nume al fructului", şi abia apoi au format de la acesta „masculinul dud", ca nume al pomului.

Pe o poziție contrară se situează Theodor Hristea[2]: „În câteva cazuri trebuie să admitem că am împrumutat mai întâi numele pomului şi apoi am

[1] *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice şi poporane a românilor*, Bucureşti, 1887, tom. I, p. 534.
[2] *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1968, p. 78.

BDD-V1903 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

format de la el denumirea fructului. *Dudă*, de exemplu, provine din *dud*, iar acesta este tc. *dut* «mârier» şi «mure». Pentru etimologia lui *dud*, Theodor Hristea face trimitere la cartea lui Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, 1900, vol. II, p. 161. Urmând aceeaşi cale, Theodor Hristea crede că „sinonimele *agud* şi *iagod* sunt, în mod cert, refăcute din *agudă* şi *iagodă*, de origine slavă".

Menţiuni în legătură cu răspândirea lui *agud* în Moldova şi a lui *frăgar* în Transilvania găsim în CADE (vezi *dud*, s.v.). Interesante sunt precizările referitoare la originea plantelor: „**Dud** s.m. **1**. Arbore originar din China şi cultivat la noi pentru fructele sale albe, comestibile, numite „dude (albe)", Mold. „agude (albe)" /.../, Trans. „frăgar", arbore originar din Persia, aclimatat şi cultivat la noi pentru fructele sale („dude negre") gustoase (Morus nigra)".

Aşadar, e de reţinut proveniența din China a dudului cu fructul alb şi din Persia a dudului cu fructul negru. În felul acesta se explică originea slavă a lui *agud* (slavii fiind aceia care au adus în părţile noastre planta de origine est-asiatică) şi originea turcească a lui *dud* (turcii, poate chiar cumanii, fiind aceia care au adus şi aclimatizat la noi *dudul* din Asia Centrală, căreia îi aparţinea Persia).

O arie semnificativă prezintă *frăgar* „dud". Termenul este un derivat cu sufixul *-ar* de la *fragă*, deci o creaţie românească. S-a ajuns la vocabula *frăgar* datorită asemănării dudei cu fraga. Nici derivarea lui *fragă* cu sufixul *-ar* (frecvent pentru a crea nume de agent) nu trebuie să surprindă. Teofil Teaha[3] explică astfel pe *frăgar*: „pomul care face fragi, dud". Rezultă că în Valea Crişului Negru, *dudei* i se spune *fragă*.

Creaţie românească este şi *pomniţar*[4], denumire pentru dudul cu fructe albe (Morus alba). Acesta este un derivat cu sufixul *-ar* de la *pomniţă* (< *poamă* + suf. *-iţă*). S-a ajuns, cred, ca fructul unei plante necunoscute, într-o vreme de mult apusă, să fie numit cu termenul generic *poamă* şi de aici, din cauza dimensiunii mici a fructului, *pomniţă*[5].

---

[3] *Graiul din Valea Crişului Negru,* [Bucureşti], Editura Academiei, [1961], p. 104.
[4] Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic,* Bucureşti, Editura Academiei, 1968.
[5] Cu sensul „dudă", *pomniţă* a fost înregistrat şi în comuna Sanislău, fostul raion Carei, regiunea Baia Mare, de către Gh. Bulgăr (vezi „Lexic regional", I, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 9). Cu sensurile „dudă" şi „fragă", *pomniţă*, pl. *pomniţe*, există în graiul din satul Someş-Guruslău, fostul raion Jibou, regiunea Cluj, notat de Al. Indrea (vezi „Materiale şi cercetări dialectale", I, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 214). DLR, tomul VIII, partea a 4-a, dă ca sensuri pentru *pomiţă*: „**1**. Diminutiv al lui *poamă*. Spec. a) *fragă*; (rar) *frag*; b) *dudă*; c) *mură*, *coacăz* (Ribes

BDD-V1903 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

Termenul dialectal *iagod*, înregistrat în sudul Banatului şi în sud-vestul Olteniei, este de origine sârbească[6].

O distribuţie pe arii lingvistice a termenilor pentru noţiunea *dud* ne oferă Ion Gheţie[7]: „*agud-dud-frăgar. Agud* circulă în zilele noastre, conform ALR II, s.n., vol. I, h. 216, în Moldova şi în nordul Dobrogei. *Dud* este răspândit în Muntenia, sud-estul Transilvaniei, prin Banat şi în sudul Dobrogei. *Frăgar* apare în sudul şi sud-vestul Transilvaniei, în sudul Crişanei şi în estul Banatului. Izolat, *agud* a fost notat şi în Ialomiţa şi Banat (DA); cf. toponimicul *Agud* din j. Buzău (Iordan, T., 555)".

Dacă în privinţa sinonimiei termenilor pentru noţiunea *dud* şi a răspândirii acestora pe arii compacte în cadrul dialectului dacoromân nu sunt obiecţiuni de luat în consideraţie, problema vechimii în limbă a termenilor respectivi, a direcţiilor de pătrundere în graiurile locale şi a răspândirii lor teritoriale într-un trecut mai îndepărtat suscită o serie de precizări. Potrivit informaţiei CADE, dudul cu fructul alb este originar din China. El nu putea fi adus în această parte a Europei decât de slavi, de la care avem termenul *agud*. Răspândirea plantei pe întregul teritoriu dacoromân a avut ca urmare şi generalizarea numelui slav al plantei şi al fructului. Totuşi, în cea mai mare parte a teritoriilor româneşti, cunoscute ca regiuni istorico-geografice (Transilvania, Crişana, Banat şi Maramureş), românii au creat mai întâi un nume pentru fruct, asociindu-l, potrivit asemănării, cu fraga şi poama, pentru ca apoi să creeze, prin derivare cu sufixul *-ar*, şi numele pomului: *frăgar*, respectiv *pomiţar*, pronunţat *pomńiţar*. În regiunile respective, cunoscute şi printr-o mai accentuată conservare a termenilor de origine latină, aceste cuvinte au funcţionat laolaltă cu termenul slav *agud*.

Într-o altă fază de evoluţie a limbii române, ca rezultat al influenţei limbii turceşti, numele turcesc al dudului cu fructul negru s-a răspândit în sudul

---

rubrum)". Apelativul *pomiţele,* formă regională de plural, figurează, în acelaşi dicţionar, cu sensul „căpşun", informaţie preluată din *Dicţionar etnobotanic cuprinzând denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România,* de Al. Borza, Bucureşti, EA, 1968.

[6] G. Ivănescu, în *Istoria limbii române,* Iaşi, Editura Junimea, 1980, p. 372, ia în considerare toponimia sârbă care se întâlneşte în Oltenia, creată de sârbii stabiliţi în Banat, Haţeg şi Oltenia de vest, spre sfârşitul secolului al XII-lea. El nu exclude această influenţă şi în Oltenia de est. Cum la Strehaia (pct. 848 în ALR II, h.216) s-a răspuns *iagod* pentru *dud,* rezultă că influenţa sârbească în Oltenia nu poate fi limitată doar la Oltenia de vest, cum credea Emil Petrovici în *Toponimice sud-slave occidentale în Oltenia,* în „Romanoslovica", 1965, p. 11-19.

[7] *Baza dialectală a românei literare,* Bucureşti, Editura Academiei, 1975, p. 178.

BDD-V1903 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

dialectului dacoromân, penetrând teritoriul în care erau activi în limbă *agud* şi *frăgar*.

Ulterior acestei faze, dacă nu chiar concomitent cu ea, s-a răspândit într-o zonă restrânsă din sud-vestul teritoriului dacoromân termenul *iagod* „dud", de origine sârbească.

Aşadar, limba română comună s-a îmbogăţit în acea vreme cu neologismul vechi slav *agud* (vezi DLRM, *dud,* s.v.) şi, în paralel cu acesta, şi-a creat derivatele *frăgar* şi *pomniţar*.

Apariţia, mai târziu, a neologismului de origine turcească *dud* a avut ca urmare ruperea în două a ariei de răspândire a termenului *agud*, rezultând, în final, două arii laterale: una în est, confirmată de harta dialectală actuală, şi alta în vest, pe zona de cuprindere a subdialectului crişean.

Reconstituirea acestei arii laterale dialectale este posibilă prin aplicarea metodei de cercetare pe care am numit-o „geografie antroponimică"[8]. Metoda se bazează pe cunoaşterea frecvenţei unui antroponim şi pe interpretarea acesteia.

Antroponimul pe care îl am în vedere este numele de familie *Agud*. Acesta provine din supranumele omonim care, la rândul lui, îşi are originea în porecla *Agud*. Fără îndoială că porecla a rezultat din apelativul *agud*[9]. În 1994, când s-a constituit Baza de date antroponimice a României[10], numele de familie *Agud* avea frecvenţa absolută 207 (număr de persoane cu numele de familie *Agud*). Repartizarea acestora pe regiuni şi judeţe este următoarea: Muntenia: 1 (Prahova); Moldova: 4 (2-Botoşani, 2-Iaşi); Transilvania: 5 (Braşov); Crişana: 184 (31-Arad; 153-Bihor); Banat: 10 (2-Caraş-Severin, 8-Timiş); Bucureşti: 3. Evident că frecvenţa din Crişana a numelui de familei *Agud* surprinde pentru simplul motiv că în prezent nu există în subdialectul crişean apelativul *agud*[11]. Prezenţa antroponimului *Agud* nu se explică decât prin existenţa activă în trecut a

[8] Teodor Oancă**,** *Geografie antroponimică românească. Metodă şi aplicaţii,* Craiova, Editura de Sud, 1998; cf. şi *La geografia antroponimica,* în „Rivista italiana di onomastica (RIOn)", vol. VIII (2002), 1, p. 59-73.

[9] Am numit porecla „rezultatul codificării printr-un nume comun a unei particularităţi fizice, psihice, morale sau de comportament care caracterizează o persoană, căreia i se atribuie acel nume" (Teodor Oancă, *Onomastică* şi *dialectologie*, Craiova, Fundaţia Scrisul Românesc, 1999, p. 44).

[10] Cf. *Dicţionar de frecvenţă a numelor de familie din România (DNFR)* (redactor responsabil, prof. univ. dr. Teodor Oancă), vol. I, A-B, Craiova, Editura Universitaria, 2003.

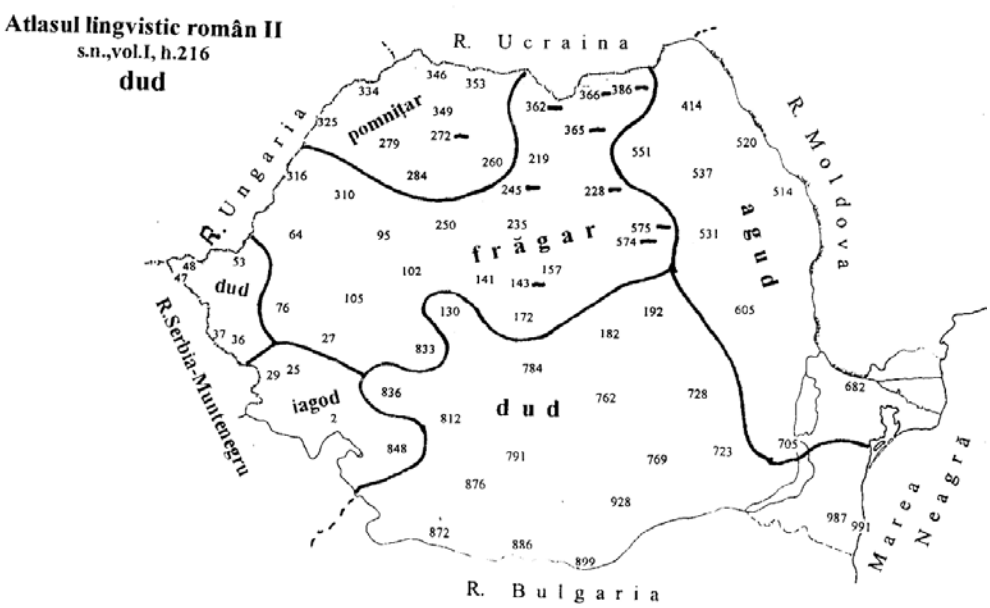
[11] Cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961; Teofil Teaha, *op. cit*.; Matilda Caragiu-Marioţeanu, Ştefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977; *Tratat de dialectologie românească,* Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984 etc.

BDD-V1903 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

acestui apelativ în graiurile din Crişana. Numai în acest fel putea să se nască porecla *Agud*, încă înainte ca împăratul Iosif al II-lea să impună tuturor supuşilor să aibă un nume de familie[12]. Porecla s-a transmis urmaşilor ca supranume, iar mai târziu acesta a devenit nume de familie oficial.

În concluzie, nu poate fi pusă la îndoială prezența activă în trecut, în graiurile din Crişana, a numelui comun *agud*, pentru că altfel nu se explică existența şi în prezent a antroponimului omonim. Apelativul *agud* s-a aflat în relație sinonimică cu *frăgar* şi, cu timpul, a încetat de a mai fi activ în limbă, ajungându-se la uitarea lui definitivă.

Aşadar, prezența odinioară a numelui comun *agud* în graiurile din Crişana reprezenta aria laterală dialectală din vest, care făcea pereche cu aria dialectală laterală din Moldova, existentă şi în prezent.

[12] Cf. Ştefan Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Țara Oltului,* Bucureşti, 1936, p. 64; Viorica Goicu, *Nume de persoane în Țara Zarandului,* Timişoara, Editura Amphora, [1996], p. 28.

BDD-V1903 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

THE RECONSTRUCTION OF A LATERAL DIALECTAL AREA OF *AGUD*

Abstract

The Romanian Linguistic Atlas and some monographic studies on the idioms from Crişana do not record the word *agud* „mulberry". This term is used in Moldavia and northern Dobrudja. According to Romanian anthroponymical archives in 1994, there were 207 individuals bearing the surname of *Agud*, among whom 184 belonged to Crişana. This surname comes from the nickname *Agud*, which derives from the common name *agud*. This means, that in the past, the name *agud* was used among the idioms form Crişana, because this is the only way to explain how the anthroponym *Agud* appeared and was maintained as a surname till nowadays. Thus, it can be proved that in Crişana there was a lateral dialectal area of the name *agud*, which matched the Moldavian dialectal area, which exists in the present.

BDD-V1903 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)